

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมมณฑลพายัพสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์:
ศึกษาจากคร่าวรับเสด็จพระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

ชื่อและนามสกุล นายกฤษณะ พ่วงรักษา

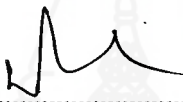
แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา

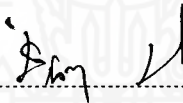
สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

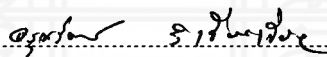
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี
2. รองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

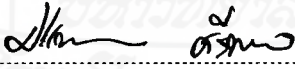
วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2556

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ เรือเอกหญิงปรียา หิรัญประดิษฐ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพหล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ ประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมมณฑลพายัพ สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์

: ศึกษาจากคร่าวรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

ผู้วิจัย นายกฤษณะ พ่วงรักษา รหัสนักศึกษา 2491001091 **ปริญญา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสสุดี (2) รองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

ปีการศึกษา 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติศาสตร์การเมืองของมณฑลพายัพ สมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (2) ประวัติศาสตร์สังคมของมณฑลพายัพสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ โดยศึกษาจากคร่าวรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ของพระยาพรหมโวหาร

วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระราชหัตถเลขา สุกอักษร สารตรา และจากเอกสารชั้นรอง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ วรรณกรรมร่วมสมัยกับคร่าวหนังสือ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า (1) ประวัติศาสตร์การเมืองมณฑลพายัพในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์สะท้อนภาพทางการเมืองการปกครองของกลุ่มเจ้านาย “เจ้าชั้นห้าใบ” และกลุ่มขุนนาง “เจ้าสนามหลวง” รัชกาลที่ 5 ทรงเริ่มเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองเหนือกลุ่มอำนาจเดิมในมณฑลพายัพโดยการส่ง “ข้าหลวงสามหัวเมือง” จากกรุงเทพฯ เข้ามาใน พ.ศ.2417 และส่ง “ข้าหลวงพิเศษ” เป็นผู้แทนพระองค์เข้ามาใน พ.ศ.2426 มีพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของหัวเมืองสำคัญของสยามที่เมืองกำแพงเพชร มีร่องรอยของการทำไม้สักที่เมืองลำปาง สภาพทางการเมืองในเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ราบรื่น (2) ทางด้านประวัติศาสตร์สังคมมณฑลพายัพสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์คร่าวสะท้อนภาพสังคมหลากหลาย ได้แก่ ขนชั้นในสังคมทั้งชนชั้นมูลนายและชนชั้นไพร่ และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ระบบเงินตราที่ใช้ในมณฑลพายัพ ประเด็นเมืองในวิจัยนี้พบว่าการทำพิธีทูลพระขวัญซึ่งเป็นการให้เกียรติ และต้อนรับแขกเมืองที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงจากสยามเป็นครั้งแรก ประกอบด้วยวัฒนธรรมทางดนตรี ซึ่งใช้วงกลองกุ่ม ประโคมนำขบวนรับเสด็จ ประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นการขึ้นปีใหม่ ทั้งของไทยและล้านนา การใช้ฤกษ์ยามและปฏิทินทางจันทรคติ เป็นหลักฐานสำคัญในการระบุวันเดือนปี เพื่อเปรียบเทียบกับทางสุริยคติ และวิจัยนี้ มีการค้นพบหลักฐานใหม่ เรื่องผู้นำของพระราชทานจากรัศกาลที่ 5 พระราชทานให้พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ไม่ใช่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร

คำสำคัญ มณฑลพายัพ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ คร่าว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร

Thesis title: The Political and Social History of MonthonPhayap in the Reign of Prince Inthawichchayanon : A Study from The Royal Welcome Khrao for Prince Phichitpreechakorn

Researcher: Mr.Krisana Puangrugsa, **ID:** 2491001091; **Degree:** Master of Arts (Thai Studies) ; **Thesis advisors:** (1)Mullica Masudi, Associate Professor,(2) Aroonrut Wichienkeeo, Associate Professor; **Academic year:** 2012

Abstract

The purpose of this research was to study : 1) the political history; and 2)the social history of MonthonPhayap in the reign of Prince Inthawichchayanon as reflected in the the Royal Welcome Khrao (a kind of Lanna-style poem) for Prince Phichitpreechakorn written by Phraya Phromwoharn.

This was a qualitative research based on the study of primary historical documents such as royal letters, official documents, and the vassal King's letters; and from secondary documents such as theses, books and literaturecontemporary with the Royal Welcome Khrao.The data were analyzed by descriptiveanalysis.

The results of the research were:1.the political images reflected in the poem, for example, the governance by the “Jaokhanhabai Group”and the“Khaosanamluang Group,” the Sending of three governors and a representative of King Rama V to MonthonPhayap in 1874 and in 1883 respectively; the Sacramental Water Ceremony held in Kamphangphet; and the vestige of a Lampang Forestry concession, indicate a period of rather peaceful politics and in the reign of Prince Inthawichchayanon.2.The social images reflected in the poem consist of portrayals of the various classes of people, different ethnic groups, the money system, and the city gate. The poem reveals that people of the time held the first ceremony to welcome royalty from Siam and depicts the music culture involved with that ceremony. It also shows that the Lanna people celebrated the Songkranfestival, and they set auspicious dates and times based on a comparison between the lunar calendar and the solarcalendar. This research led to the discovery of new evidence that Prince Phichitpreechakorn was not the one who took the royal gifts from King Rama V to present to Princess Dararatsamee.

Keywords : MonthonPhayap, Prince Inthawichchayanon, Khrao, Prince Phichitpreechakorn

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ มัลลิกา มัสอูดี แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช รองศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่ได้ให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี ตลอดจน นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ เรือเอกหญิงปรีชา หิรัญประดิษฐ์ ที่กรุณาเป็น ประธานกรรมการในการสอบปกป้องวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ คุณมานิตย์ หละป็นหลา คุณฉัตรพร ดวงสร้อย คุณกิตติภูมิ พลวิเศษสิทธิ์ คุณสำราญ ผลดี ขอกราบนมัสการ พระครูอุโฆสธรรมคุณ (นิยม ฤทธิเดช) วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กัลยาณมิตรที่ให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ คุณพนาวลัย จ่างแสง บรรณารักษ์ ประจำห้อง “กรมหมื่นพิชิตปรีชากร” สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ คุณพิเชษฐ์ ดันดินามชัย หอจดหมายเหตุ เชียงใหม่ ที่ให้ความอนุเคราะห์ และสืบค้นข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นประเภทต่างๆ ขอขอบพระคุณ อาจารย์นราทิพย์ ทองวินิจศิลป์ ที่กรุณาเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เจ้าหน้าที่ เพื่อนนักศึกษาทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือและเป็นกำลังใจตลอดมา

กฤษณะ พ่วงรักษา

กุมภาพันธ์ 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
3. วิธีดำเนินการวิจัย	5
4. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
5. ข้อยกเว้นในการทำวิทยานิพนธ์	6
6. ข้อตกลงเบื้องต้น	6
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
8. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
8.1 เอกสารเกี่ยวกับวรรณกรรม	7
8.1.1 เอกสารเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น	7
8.1.2 เอกสารเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนา	8
8.1.3 เอกสารเกี่ยวกับวรรณกรรมร่วมสมัย	8
8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและสังคมของมณฑลพายัพ	9
บทที่ 2 ความสำคัญของคำประพันธ์ประเภทคร่าวในวรรณกรรมล้านนา	18
1. ประเภทของวรรณกรรมคร่าว	18
2. ลักษณะอันทลักษณ์ของคร่าว (ผึงคร่าว)	19
3. ความเป็นมาของคร่าวรับเสด็จพระเจ้าเมืองเชียงใหม่น้อยยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร	21
4. ประวัติพระยาพรหมโวหาร	26
5. ประวัติท้าวสุนทรพจนกิจ	30
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์การเมืองมณฑลพายัพสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์	32
1. ความสำคัญของมณฑลพายัพในฐานะหัวเมืองประเทศราชของไทย	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2. พระประวัติพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิจิตรปรีชากร	34
3. การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา	47
4. ตำแหน่งเจ้าชั้นห้าใบ	54
5. ตำแหน่งเจ้าสนามหลวง	60
6. ตำแหน่งข้าหลวงสามหัวเมือง	63
7. บทบาทของแม่เจ้าทิพไกรสร	71
8. ปัญหาเรื่องกิจการป่าไม้	79
บทที่ 4 ประวัติศาสตร์สังคมมณฑลพายัพสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์	84
1. สภาพทางสังคมโดยทั่วไปของมณฑลพายัพ	84
2. ชนชั้นในสังคมของมณฑลพายัพ	85
3. กลุ่มชาติพันธุ์ในมณฑลพายัพ	100
4. ระบบเงินตรา	110
5. ประตุมือง	114
6. พิธีทูลพระขวัญ	121
7. คนตรีล้านนา	132
8. ประเพณีสงกรานต์	139
9. การใช้ฤกษ์ยาม	142
10. การใช้ปฏิทินทางจันทรคติ	146
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	153
สรุปการวิจัย	153
อภิปรายผล	154
ข้อเสนอแนะ	159
บรรณานุกรม	160
ภาคผนวก	172
ก สนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1	173
ข สนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2	179

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ค สายสกุลเจ้าหลวงเชียงใหม่ (พ.ศ.2325 – 2482).....	188
ง ประวัติผู้ปริวรรตคราวรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปริชากร.....	193
ประวัติผู้วิจัย	196

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงรายชื้อข้าหลวงสามหัวเมืองที่ขึ้นไปประจำที่เมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ.2417 – 2435	70
ตารางที่ 4.1 ตารางแสดงจำนวนประชากรที่สำรวจในปี พ.ศ.2446	102
ตารางที่ 4.2 ตารางแสดงการเปรียบเทียบ วัน เดือน ปี ทางจันทรคติกับสุริยคติคร่าวรับเสด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตบริหาร	147
ตารางที่ 4.3 ตารางแสดงการเปรียบเทียบ วัน เดือน ปี ทางจันทรคติกับสุริยคติ โคลงนิราศ ระยะทางเมืองนครเชียงใหม่	149

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 หนังสือคร่าวรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร	21
ภาพที่ 2.2 ต้นฉบับใบลานคร่าวรับเสด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร	22
ภาพที่ 2.3 พระยาพรหมโวหาร	27
ภาพที่ 3.1 พระเจ้าอินทวิชยานนท์	33
ภาพที่ 3.2 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร	34
ภาพที่ 3.3 หม่อมสุ่น คัคณางค์	38
ภาพที่ 3.4 แผนที่เส้นทางเสด็จสู่สมณทลพายัพ ของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร.	39
ภาพที่ 3.5 แม่เจ้าทิพไกรสร	74
ภาพที่ 4.1 เจ้าดาราคิเรกรัตนไพโรจน์	88
ภาพที่ 4.2 เจ้าอินทวโรสุริยวงศ์	91
ภาพที่ 4.3 ร้านน้ำล้านนา	100
ภาพที่ 4.4 กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ	104
ภาพที่ 4.5 เงินรูปี	113
ภาพที่ 4.6 ผังเมืองและประตูเมืองเชียงใหม่	115
ภาพที่ 4.7 ประตูท่าแพ	118
ภาพที่ 4.8 แผนผังจำลองการจัดพิธีทูลพระขวัญ	127
ภาพที่ 4.9 พิธีทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	130
ภาพที่ 4.10 วงกลองขมุเชียงใหม่	134
ภาพที่ 4.11 แผนผังเมืองเชียงใหม่จัดขบวนรับเสด็จ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร	136
ภาพที่ 4.12 สกรรณต์เชียงใหม่ในอดีต	140
ภาพที่ 4.13 พระราชชายาเจ้าดารารัศมี	150